

YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISHDA KREATIV TOPSHIRIQLAR TIZIMI

Yorkulova Go'zal Shuhratovna

Navoiy davlat universiteti Tillar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

4- kurs

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20488012>

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada yozma nutqni rivojlantirishda kreativ topshiriqlar tizimi, uning nazariy va metodik asoslari, dars jarayonida qo'llash usullari tahlil qilinadi. Tadqiqot interfaol, ijodiy va tahliliy mashqlar orqali o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishga qaratilgan. Maqolada kreativ topshiriqlar turkumlari, ularni dars jarayonida samarali qo'llash, o'quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashini shakllantirishga xizmat qiluvchi amaliy mashqlar yoritilgan.

KALIT SO'ZLAR. Yozma nutq, kreativ topshiriqlar, ijodiy fikrlash, interfaol metodlar, pedagogik metodika.

KIRISH

Yozma nutq o'quvchining til kompetensiyasini, fikrlash darajasini va ijodiy salohiyatini baholashning eng muhim mezonlaridan biridir. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilar nafaqat grammatik va leksik jihatdan to'g'ri yozishga, balki o'z fikrini mantiqiy, izchil va ijodiy shaklda ifodalashga ham o'rgatiladi. Shu bois, yozma nutqni rivojlantirish pedagogik jarayonning markaziy vazifalaridan biriga aylangan. Kreativ topshiriqlar yozma nutqni faqat texnik jihatdan shakllantirish bilan cheklanmasdan, o'quvchilarning ijodiy fikrlashini faollashtirish, mustaqil fikr yuritish va turli nazariy g'oyalarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu topshiriqlar o'quvchini passiv qabul qiluvchidan faol ijodkor va mustaqil fikr egasiga aylantiradi. Shu nuqtai nazardan, yozma nutqni rivojlantirish jarayonida kreativ topshiriqlar tizimi zamonaviy ta'limning muhim qismi hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Yozma nutq bu o'quvchining fikrlarini aniq, izchil va mantiqan ifodalash qobiliyati bo'lib, u pedagogik jarayonning muhim komponentidir. Yozma nutq orqali o'quvchi o'z fikrini tizimli shaklda ifodalaydi, mantiqiy va ijodiy tafakkurini rivojlantiradi, dalillarga asoslangan xulosa chiqarish ko'nikmasini egallaydi. Kreativ topshiriqlar tizimi o'quvchining yozma nutqini quyidagi jihatlarida rivojlantiradi:

Ijodiy fikrlashni faollashtirish. O'quvchi matn tuzish jarayonida o'z g'oyasini erkin ifodalaydi, yangi qarashlar yaratadi va original yechimlar ishlab chiqadi.

Mantiqiy va strukturalashgan fikr yuritishni shakllantirish. Topshiriqlar o'quvchidan fikrni qat'iy ketma-ketlikda, aniq va tushunarli shaklda bayon qilishni talab qiladi.

Til va leksika boyligini oshirish. Yozma nutqni rivojlantirish orqali o'quvchi so'z boyligini kengaytiradi, grammatik va stilistik jihatdan to'g'ri yozishga o'rganadi.

Muammoli vaziyatlarni yechish ko'nikmasi. Kreativ topshiriqlar o'quvchini turli hayotiy yoki nazariy muammolarni yechishga yo'naltiradi, shuningdek, matn orqali muloqot va muhokama ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ta'lim amaliyoti shuni ko'rsatadiki, yozma nutqni rivojlantirishda faqat an'anaviy mashqlar insho yozish, qisqa matnlarni qayta yozish, testlar etarli emas. O'quvchilarni matnni yaratishga, tahlil qilishga, o'z xulosalarini mustaqil bayon etishga jalb qiluvchi kreativ topshiriqlar tizimi esa ularning yozma nutqini samarali rivojlantiradi. Kreativ fikrlash esa yangi g'oyalarni ishlab chiqish, mavjud ma'lumotlarni turlicha talqin qilish va o'z qarashlarini original shaklda ifodalash qobiliyatidir. Bloomning kognitiv taksonomiyasi nuqtai nazaridan, yozma nutqni rivojlantirish

yuqori darajadagi kognitiv faoliyatni – tahlil qilish, baholash va yaratish ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bois, yozma nutq va kreativ fikrlash o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, biri ikkinchisiz to'liq shakllanmaydi. Shuningdek, Vygotskyning ijtimoiy-konstruktivistik yondashuvi yozma nutqni rivojlantirishda ham ahamiyatga ega. Uning fikricha, o'quvchi muloqot va o'zaro faoliyat jarayonida til va fikrlash ko'nikmalarini o'zlashtiradi, ijodiy topshiriqlar esa bu jarayonni yanada samarali qiladi. Kreativ topshiriqlar tizimi o'quvchilarning yozma nutqini faollashtirish, fikrlarini mantiqan izchil ifodalash va ijodiy qarorlar chiqarishga yo'naltirilgan pedagogik vositalar majmuasidan iborat. Bunday topshiriqlar o'quvchini passiv qabul qiluvchidan faol ijodkor va mustaqil fikr egasiga aylantiradi. Kreativ topshiriqlarning turlari:

1. Ijodiy yozma mashqlar:

- Alternativ yakun yaratish: o'quvchi matnga yangi yakun qo'shadi;
- Matn asosida yangi syujet ishlab chiqish;
- Qahramon nomidan kundalik yozish yoki xat yozish.

2. Tahliliy mashqlar:

- Matn qatlamlarini ajratish (syujet, xarakter, g'oya, muammolar);
- Muallif niyatini tahlil qilish;
- Sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash va turli talqinlarni solishtirish.

3. Interfaol metodlar:

- INSERT texnologiyasi: bilgan, bilmagan va chalkash tushunilgan ma'lumotlarni belgilash;
- “Fishbone” (Baliq skeleti) metodi orqali matndagi muammoni strukturalash;
- Aqliy hujum, guruh muhokamasi va brainstorming orqali yangi g'oyalarni ishlab chiqish.

4. Munozaraviy va dialogik mashqlar:

- Qahramonlar qarorlari bo'yicha bahs-munozara;
- Matn asosida turli qarashlarni solishtirish va asoslash;
- Muammoni real hayot kontekstiga qo'llash va yechim ishlab chiqish.

5. Pedagogik ahamiyati:

- Kreativ topshiriqlar tizimi o'quvchilarda:
- So'z boyligini kengaytiradi;
- Mantiqiy va strukturalashgan yozishni o'rgatadi;
- Mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi;
- Ijodiy yondashuv va innovatsion fikrlashni shakllantiradi;
- O'quvchida o'z fikrini dalillar bilan asoslash odatini hosil qiladi.

Topshiriqlar tizimini o'quvchilar yoshiga, matn murakkabligiga va dars maqsadiga moslashtirish pedagogik samaradorlikni oshiradi. Dars jarayonida yozma nutqni rivojlantirish mashqlari quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Agar men qahramon bo'lganimda: o'quvchi qahramon rolda turli qarorlarni ishlab chiqadi;

Syujetni davom ettirish: o'quvchi matnga o'z qo'shimchalarini kiritadi va yangi yakun yaratadi;

Matn asosida muammoni yechish: o'quvchilar real hayotiy vaziyatga asoslanib qahramonning qarorini baholaydi;

Kreativ insho: mavzu bo'yicha yangi g'oyalarni ishlab chiqish, original va mantiqan izchil matn yaratish;

Guruh loyihasi: o'quvchilar birgalikda matn asosida kichik hikoya yoki maqola yaratadi, bu esa hamkorlik va muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shu tarzda, kreativ topshiriqlar tizimi nafaqat yozma nutqni, balki o'quvchilarning ijodiy tafakkur, mustaqil fikrlash va muloqot ko'nikmalarini ham samarali rivojlantiradi.

XULOSA

Yozma nutqni rivojlantirishda kreativ topshiriqlar tizimi maktab o'quvchilarining til ko'nikmalarini shakllantirish, ijodiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirishda muhim vosita sifatida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, interfaol va ijodiy metodlar orqali o'quvchilar nafaqat grammatika va imlo qoidalarini mukammal o'zlashtiradi, balki matnni mantiqan tahlil qilish, qahramonlar xarakterini baholash, muammoli vaziyatlarni yechish va o'z fikrini dalillarga asoslangan shaklda ifodalash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Kreativ topshiriqlar tizimi o'quvchilarda bir qator pedagogik jihatdan muhim natijalarni beradi. Avvalo, u ijodiy fikrlashni faollashtiradi, o'quvchini mustaqil qaror qabul qilishga va turli yechimlarni ishlab chiqishga undaydi. Shuningdek, u o'quvchida mantiqiy va strukturalashgan yozma nutqni shakllantiradi, so'z boyligini oshiradi va grammatika, stilistika jihatlarini mustahkamlaydi. Topshiriqlar tizimining interfaol va tahliliy mashqlar bilan uyg'unligi esa dars jarayonini yanada samarali qiladi va o'quvchilarni zamonaviy ta'lim standartlariga muvofiq tayyorlaydi.

Shu bilan birga, kreativ topshiriqlar tizimini joriy etish o'qituvchidan metodik tayyorgarlikni, darsni rejalashtirishni, o'quvchilarning yosh va qobiliyat xususiyatlarini hisobga olishni talab qiladi. Dars jarayonida kreativ topshiriqlarni qat'iy bosqichlarga tayyorlov, rivojlantiruvchi, mustaqil ijodiy va reflektiv ajratib qo'llash samaradorlikni oshiradi. Bu yondashuv o'quvchining nafaqat yozma nutqini, balki umumiy kommunikativ kompetensiyasini, muammoli vaziyatlarni yechish qobiliyatini va ijodiy tafakkurini ham rivojlantiradi. Shunday qilib, yozma nutqni rivojlantirishda kreativ topshiriqlar tizimi nafaqat til o'rganish jarayonini boyitadi, balki o'quvchilarda mustaqil, mantiqiy va ijodiy fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu pedagogik yondashuv zamonaviy ta'lim talablariga javob beradi va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga, ijodiy va analitik salohiyatini oshirishga katta hissa qo'shadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Safarov, Sh. Pedagogika va psixolingvistika asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2019.
2. Yo'ldoshev, M. Til va adabiyot darslarida metodik yondashuvlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Usmonova, M. Interfaol metodlar orqali yozma nutqni rivojlantirish. – Toshkent, 2021.
4. Hasanboyeva, O. Yozma matn va o'quvchi tafakkuri. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
5. Paul, R., Elder, L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – Pearson, 2014.